2012. november 4. - **Harminc éve kezdődött és ért véget az erdélyi szamizdat története**

Szőcs Géza eltűnt. Épp harminc éve. Az ellenzéki magyarok heteken át attól rettegtek, hogy a Securitate (magyarul: a Szeku) örökre eltüntette őt. Retteghettünk, mert volt ilyen. De ez nem ilyen volt.

1982. november 6-án a Szeku rátört a költőre a kolozsvári lakásában. Már három hete a nap 24 órájában szemmel tartották. A házkutatás során megtalálták nála az erdélyi magyar szamizdat – az egyetlen romániai szamizdat –, az Ellenpontok példányait. Szőcs az előre megbeszélt félrevezető szöveggel megtörést színlelt, s elengedték azzal, hogy a kihallgatását két nap múlva folytatják. Ekkor tűnt el.

Stílusosan bujkált, fölvétette magát üldözési mániával a tölgyesi ideggyógyintézetbe. Időközönként ellépett az intézetből, hogy kapcsolatba lépjen, akikkel éppen kellett. Egy ilyen alkalommal az igazoltató rendőrök elől leugrott a vonatról, és meg is sérült. Csak több mint egy hónappal később, december 11-én kapták el. Társai akkor már sok kihallgatáson és verésen túl voltak.

A Ceausescu-diktatúrában szamizdatozni ezerszer veszélyesebb volt, mint nálunk. Román szamizdat egyáltalán nem is létezett. Az Ellenpontok sem létezett volna a budapesti demokratikus ellenzék példája és segítsége nélkül. Az első és legjelentősebb magyar szamizdat folyóirat, a Beszélő első száma 1981 decemberében jelent meg. Ennek hatására szervezte meg az Ellenpontokat Ara-Kovács Attila. „Az Ellenpontok létrehozásánál Ara-Kovács Attilát nyilvánvalóan a magyarországi szamizdatirodalom fellendülése és szelleme inspirálta. Igen élénk kapcsolatokat tartott fenn ottani ellenzékiekkel, és erdélyi illegális kiadványunkat az általános »kelet-közép-európai« ellenállás részének tekintette.”

Így írja Tóth Károly Antal, a folyóirat krónikása. Az Ellenpontok „kemény magját” négyen alkották. A filozófia szakos diplomájával írónak készülő, a húszas éveinek végén járó Ara-Kovács Attila, a vele egykorú Szőcs Géza, a náluk tíz évvel idősebb biológia szakos tanár, Tóth Károly Antal és az ő ifjú felesége, Tóth Ilona. A lapot lényegében Ara-Kovács és Tóth Károly szerkesztette egy nagyváradi panellakásban. Szőcs elsősorban a terjesztéséről gondoskodott.

Nyolc szám jelent meg 1982 márciusa és októbere között, aztán még egy a „lebukás” után, de az már Magyarországon. Az első számot megtévesztési célzattal 1981 decemberére antedatálták. Az Ellenpontok európéer, nyitott, emberi jogi folyóirat volt. Célja: „A kelet-közép-európai emberi jogfosztottságnak ? és ezen belül az erdélyi magyarság politikai, kulturális elnyomásának ? az ismertetése”. Beköszöntő írásukban a szerkesztők leszögezték: „meggyőződéseinket és értékeinket ahhoz az európai kultúrához szeretnénk mérni vagy éppen visszavezetni, amelyet létében e tékozló társadalom olyannyira fenyeget.” Az első számok ennek megfelelően emberi jogi sérelmekkel foglalkoztak.

A harmadik szám témája Lancranjan akkor megjelent hírhedt magyarellenes uszító pamfletje, a Vallomás Erdélyről volt. A következő számok az egyházak helyzetét, a nemzetiségi elnyomás és a román állampolitika múltját és jelenét tárgyalták. A budapesti demokratikus ellenzék is erősen képviseltette magát a lapban. Folytatásokban közölték Tamás Gáspár Miklós A csöndes Európa című nagy esszéjét. Szerepelt a lapban Haraszti Miklós és Petri György is. A folyóirat szerkesztői memorandumban hívták fel a Madridban folyó helsinki utóértekezlet résztvevőinek a figyelmét a romániai magyarság helyzetére, és részletes programjavaslatot dolgoztak ki a kisebbségek helyzetének rendezése, emberi jogaik érvényesítése végett. Ezt tartalmazza az

utolsó Erdélyben megjelent szám.
Ez a dokumentum részletesen fölsorolja az önazonosság és a nyelvhasználat szabadságától az utazási szabadságon keresztül a Székelyföld autonómiájáig a magyar kisebbség valamennyi jelentősebb igényét. Ezeket azonban a legnagyobb gonddal eltávolítják a nemzetek közötti harc hagyományos és manapság ismét kurrens retorikájától, és Románia különböző nemzetiségű szabadságszerető polgárainak közös érdekeit hangsúlyozzák: „Barátot, józanul mérlegelő segítőtársat látunk a feladathoz minden zsarnokgyűlölő emberben s főképp a románságban. Számunkra a terror elszántságot adott, tőlük elvett mindent.
Valamennyiünk szabadsága visszaszerzésének érdekében elszántságunkat és szolidaritásunkat készek vagyunk minden román barátunkkal és sorstársunkkal megosztani, és biztosítani őket arról, hogy ez a szolidaritás, ez az elszántság rejtett szándékot nem takar és nem tűr. (...) meggyőződésünk, hogy programjavaslatunk, mely »egyesek« számára a románok ellen irányulónak tűnhet, valójában a románság érdekeit is magában hordozza, hiszen a jogszerűség biztosítása az ő jogaikat is szükségképpen bővítené.”
Szamizdatot terjeszteni a Ceausescu által terrorizált Erdélyben hősies, de szinte reménytelen vállalkozás volt. Az Ellenpontok kevés példányban jelent meg, kevesekhez jutott el közvetlenül. A közönségét túlnyomórészt az írásait ismertető Szabad Európán és a Beszélőn keresztül érte el.
A Beszélő ismertette az Ellenpontok megjelent számainak tartalmát, leközölte a Memorandumot és programjavaslatot, beszámolt az ellenpontosok üldöztetéséről. A Szőcs Gézánál tartott házkutatás után egy nappal, november 7-én Nagyváradon is házkutatást tartottak Tóth Károlyéknál és Ara-Kovács Attilánál. Tóth Károly Antal beszámolóját a vallatásáról Hamburger Mihály adta tovább a Beszélő hasábjain: „amikor először megütötték, torkaszakadtából ordítani kezdett; azt akarta, hogy meghallják az utcán az emberek. Később belefásult. Második este azt mondta a feleségének, hogy a verést is meg lehet szokni ? pedig csak ezután jött a java... a hajánál fogva előbb hátrafeszítették, majd az asztal lapjához verték a fejét;... kézzel meg ököllel ütötték, különösen a veséjét; ezután jött a gumibot, és végül már...mindannyian... rárohantak, leteperték, ütötték, rúgták, ahol érték.”
A Magyar Füzetekben megjelent összefoglaló szerint „szkopolamininjekció beadásával is megfenyegették.” (Ez mérgező anyag, nagyobb adagban bénulást és halált is okozhat.) Ugyanitt olvashatjuk, hogy Ara-Kovács Attilát : „étlen-szomjan kétszer 48 órás kihallgatásnak vetették alá, miközben hallgatnia kellett a szomszéd szobában ütlegelt Tóth Károly segélykiáltásait.” November 8-án húsz Ellenpontokkal a táskájában elkapták Keszthelyi András, huszonegy éves filozófia szakos kolozsvári egyetemistát is, aki a lap Állítólag című hírrovatát gondozta. December 11-i letartóztatása után Szőcs Gézát is bántalmazták, többek között a falba verték a fejét. Azt kívánták tőle, de hiába, hogy tagadja meg a Memorandumot és tegyen terhelő vallomást Sütő Andrásra. Szőcs tüdőembóliát kapott, és december végétől hosszabb ideig kórházban ápolták.
Sokaknál tartottak még házkutatást, sokakat hallgattak ki, akikről feltételezték, hogy közük lehet az Ellenpontokhoz. Közöttük volt az ismertebb személyek közül Tőkés László lelkész, Vári Attila író, Czegő Zoltán költő, Tompa Gábor rendező, Kertész Lóránt közgazdász. Egyáltalán nem volt ismert akkor még az Ellenpontok másolásába és terjesztésébe bekapcsolódott Józsa Márta, 21 éves diáklány, akit szintén többször megvertek. A letartóztatások és Szőcs eltűnésének hírére Budapesten november 20-án tiltakozó nyilatkozatot adtak ki 71 aláírással. Ezt a Beszélő közölte. Az aláírók sorában a később kettészakadt ország mindkét fele bőségesen képviseltette magát.

A tiltakozók között volt Balczó András, Cseres Tibor, Csoóri Sándor, Czakó Gábor, Demszky Gábor, Hanák Péter, Hann Endre, Haraszti Miklós, Jancsó Miklós, Kis János, Kocsis Zoltán, Kodolányi Gyula, Kósa Ferenc, Kőszeg Ferenc, Lányi András, Makk Károly, Mészöly Miklós, Petri György, Radnóti Sándor, Rajk László, Réz Pál, Sánta Ferenc, Sára Sándor, Sinkovits Imre, Steiger Kornél, Szilágyi Sándor, Tamás Gáspár Miklós, Tatár György, Vajda Mihály, Vásárhelyi Mária, Vásárhelyi Miklós, Vígh Károly. A Beszélő következő számának vezércikkében Kis János megfogalmazta a magyarországi demokratikus ellenzék álláspontját a jogfosztott nemzetrészekről.

Ez az álláspont az Ellenpontok Memorandumával tökéletes összhangot mutatott: „Ami felháborít: a kisebbségi helyzetű magyarok emberi jogainak durva megsértése; amit kívánunk: emberi és közösségi jogaik tiszteletben tartása és intézményes körülbástyázása. Emberi jogokról, tehát minden ? magyar és nem magyar ? embert megillető jogokról beszélünk, nem arról, hogy a magyarokat történelmi múltjuknál vagy történelmi kiválóságuknál fogva különleges bánásmód illeti meg. Természetesen különösen közelről érint bennünket, ha éppen magyarok a jogsértés áldozatai... De különösen közelről érint az is, ha éppen magyarok követnek el jogsértést más népcsoportok ellen: ezért foglalkoztat jobban a magyarországi, mint a lengyel cigányok sorsa. (...) Nagyhatalmi diktátum helyett a népek közötti kiengesztelődés lehetőségeinek kutatása, határrevízió helyett a kisebbségi jogok helyreállítása: ez az, amire az emberek közötti egyenlőség, az emberi szabadság és méltóság sérelme nélkül törekedhetünk.”

A madridi értekezletet elérő Memorandum hatását nyilván megsokszorozta volna, ha szerzőit börtönbe vetik, bíróság elé állítják. Ezért a román hatóságok inkább arra törekedtek, hogy megszabaduljanak tőlük. Az érintetteknek sem volt jobb, s nem is igen volt más választásuk, minthogy áttelepüljenek Magyarországra. A magyar hatóságok azonban nem siettek befogadni őket, a legkevésbé sem szolidarizáltak velük, nem üldözött magyarokként, hanem üldözendő ellenzékiekként tekintettek rájuk. Ara-Kovács Attila kitelepedésének ügye már folyamatban volt, és ő 1983 májusában át is jöhetett. Itt nyomban megalapította az Erdélyi Magyar Hírügynökséget, ami lényegében ő volt egy személyben, és attól kezdve a rendszerváltásig elsősorban ő látta el erdélyi információkkal a magyarországi második nyilvánosságot.

Már arról is ő számolt be a Beszélőben, hogy a Tóth házaspártól a magyar hatóságok megtagadták a beutazási és letelepedési vízumot. Józsa Márta Amíg a nagymami megkerül című önéletrajzi regényében így rögzíti, ami vele történt a kolozsvári magyar konzulátuson: „Már többször megvertek, és állandóan elvittek abban az időben Rusuék (Valer Rusu szekus tiszt ? R. S.), és soha senki nem volt megmondhatója annak, hogy hazajövök-e, és ha igen, lesz-e még mondjuk szemem, vagy orrom abban az esetben, egyáltalán, nem sokan fogadtak volna rám akkoriban. Valaki elmondta, hogy a magyar konzul adhat rendkívüli beutazási vízumot Magyarországra, indokolt esetben, például ha az illető nincs biztonságban. Hmmm, biztonságban, mondta, hány éves maga? Huszonegy. És az elmúlt huszonegy évben biztonságban volt? Nem láttam be azonnal, igaza volt, végül. Akkor miért éppen most jutott eszébe biztonságban lenni, kérem távozzék. Akkor, kérem, távoztam.”

Előbb-utóbb azért csak átjutott mindenki. Először, mint írtuk, 1983 tavaszán Ara-Kovács Attila. Ő beágyazódott az itteni demokratikus ellenzékbe, miközben az Európa Kiadónál dolgozott. A rendszerváltás alatt és után az SZDSZ-ben politizált. Kuncze Gábor külpolitikai tanácsadója lett. Dolgozott Párizsban, Bécsben, Hongkongban, egy ideig diplomata is volt, azután főállású külpolitikai elemző lett, a Republikon Külpolitikai Elemzőközpont igazgatója. Végül Józsa Márta is átköltözhetett Magyarországra még 1983-ban. Pécsett kijárta az egyetemet, 2000 óta szerkeszti az ExSymposiont. A Magyar Televízió vezető szerkesztője lett, remek kulturális

műsorokat szerkesztett (Aranymetszés, Szósz), kiváló dokumentumfilmeket forgatott szerkesztő-riporterként nehéz sorsú emberekről, és kiadta a fent idézett tüneményes önéletrajzi regényét. Déry Tibor-díjas, jelenleg az NKA alkotói ösztöndíját élvezi.
Tóth Károly Antal és felesége 1984 közepén települt át, 1988 óta egy kis kanadai kitérőt leszámítva Svédországban élnek négy gyermekükkel. Tóth Károly Antal környezetvédelmi szakértőként dolgozott nyugdíjazásáig. Sokat és sokféle témakörben publikál. Megírta az Ellenpontok történetét, kiadta a folyóirat anyagát és a hozzá tartozó dokumentumokat. Egykori sorstársaival gyakorta keveredik vitába tárgyi és elméleti kérdésekben is. 2009-ben élesen szóvá tette, hogy a Magyar Rádió Szőcs Géza jóváhagyásával olyan érdemeket tulajdonít a költőnek, melyekhez semmi köze nem volt.
Az Ellenpontok liberális, emberi jogi felfogása ma már idegen tőle, a nyugati világban és a globalizációban a nemzeti lét halálos veszedelmét látja. 2010 tavaszán így írt: „Azért mégis meg kellene maradnunk magyarnak, akik még azok vagyunk. Úgy kellene megvetnünk a lábunkat, hogy a kegyesen meghagyott országmaradványunkat körülvevő kishatalmak – a »nagyok« mindmáig érvényesülő jóváhagyásával és támogatásával csonkává és sorvadóvá tett – nemzettestünk eltüntetésére irányuló törekvése sikertelen legyen. Az antantvilágnak, amely napjainkra lényegében egész Európát bekebelezte, nincsen semmi kifogása nemzeti létünk leendő kilobbanása ellen.” A legutóbbi választások előtt a Jobbik mellett tette le a garast.
Keszthelyi András nem fejezhette be a tanulmányait Kolozsvárott, kirúgták az egyetemről. Ő 1985-ben települt át. 1990-ben végzett az ELTE-n filozófia–esztétika szakon. Azóta politikai tanácsadással és kommunikációval foglalkozik. Tanítja is, műveli is. Több kampányt csinált végig Demszky Gábor mellett sajtófőnökként. Később helyettes államtitkár lett a Medgyessy-kormányban, Gyurcsány Ferencnek is és Bajnai Gordonnak is politikai főtanácsadója volt miniszterelnökségük idején. 2010 óta a gazdasági szférában tevékenykedik mint stratégiai kommunikációs tanácsadó.
Szőcs Géza 1986-ig még kutatóként dolgozhatott a kolozsvári Irodalomtörténeti és Nyelvészeti Intézetben. Ő csak akkor települt át, de nem Magyarországra, hanem egyenesen Genfbe. Magyarországon csak egészen rövid ideig élt, 1990-ben visszatért Erdélybe, az RMDSZ főtitkára, alelnöke, szenátora lett, majd rendkívül erős gazdasági és szellemi pozíciót épített ki magának Erdély kulturális életében. 2010-ben a második Orbán-kormány kultúráért felelős államtitkára lett. Idén júniusban lemondott. Azóta a miniszterelnök kulturális főtanácsadója. Mint látható, az Ellenpontok egykori munkatársai egymás ellenpontjai lettek. ***Révész Sándor***